
ДУДА Г.В.,
департамент культури, туризму
та культурної спадщини
Кіровоградської обласної
державної адміністрації,
аспірант Кіровоградської льотної
академії НАУ,
м. Кіровоград

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ ЛЬОТНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглядаються різні визначення поняття «самостійна робота», її значення та роль в процесі формування готовності майбутніх авіаспеціалістів до професійної діяльності. Відомо, що відповідно до вимог сучасної реформи української освіти відбувається перехід від навчання до освіти. Саме завдяки цьому важливого значення набуває процес самостійної підготовки курсантів льотних навчальних закладів у процесі вивчення як базових, спеціальних дисциплін, так і фізичної, тренажерної підготовки. Акцентується увага на тому, що самостійна робота курсантів починає відігравати ключову роль у становленні майбутнього спеціаліста. Зазначено, що психологічна готовність до неї, визначення мети та чітке алгоритмування завдань і часу, контроль виконання та оцінка результатів стають пріоритетними для курсантів в процесі набуття знань у льотних навчальних закладах.

Ключові слова: авіаспеціаліст, навчальна діяльність, самостійна робота, готовність, професійна діяльність.

В статье рассматриваются определения понятия «самостоятельная работа», ее значения и роль в процессе формирования готовности будущих авиаспециалистов к профессиональной деятельности. Известно, что в соответствии с требованиями современной реформы украинского образования происходит переход от обучения к образованию. Именно благодаря этому процесс самостоятельной подготовки курсантов летных учебных заведений в процессе изучения как базовых, специальных дисциплин, так и физической, тренажерной подготовки

становитися важним. Акцентируется внимание на том, что самостоятельная работа курсантов начинает играть ключевую роль в становлении будущего специалиста. Указано, что психологическая готовность к ней, определение цели и четкое алгоритмирование заданий и времени, контроль над исполнением и оценка результатов становятся приоритетными для курсантов в процессе приобретения знаний в летных учебных заведениях.

Ключевые слова: авиаспециалист, учебная деятельность, самостоятельная работа, готовность, профессиональная деятельность.

The article reveals different definitions of 'independent work', its meaning and role in the process of future aviation specialists' readiness to professional activity. It is a well known fact that nowadays in Ukraine according to the modern requirements there is transformation from studying to education. That's why independent training of the cadets in the flying educational establishments becomes very important in the process of studying basic and special subjects as well as while physical and simulator training. In the article a special attention is paid to the fact that independent work of the cadets begins to play a significant role in a future specialist's formation. It is determined that the highest priority for the cadets while studying in the flying educational establishments is given to the tasks of psychological readiness to independent work, defining the aim and distinct algorithmization of tasks and time, control of the performance and the assessment of the results.

Key words: an aviation specialist, study, independent work, readiness, professional activity.

На сучасному етапі розвитку демократичного суспільства відбувається перехід від трансформації знань до процесу пізнання, відтворювального навчання до пошукового, запам'ятовування до власного розуміння та «відкриття» знань для себе, репродуктивного мислення до продуктивного, критичного та творчого. В умовах запровадження вимог Болонського процесу самостійна робота як компонент готовності до майбутньої професійної діяльності курсантів стає однією з найгостріших у процесі навчання в льотному навчальному закладі. Парадигма європейської освіти кардинально змінюється: людину не навчають, людина вчиться. Таким чином, логіка форм

навчання зміщується в бік самостійної роботи курсантів. При цьому вона переходить на якісно новий рівень. Розроблені та запропоновані навчальні програми дають змогу зменшити кількість лекційних годин, збільшивши при цьому кількість годин для самостійної та індивідуальної підготовки курсантів. У відповідності з Болонською декларацією на самостійну роботу приділяється не менше 30 % навчального матеріалу.

У професійній діяльності авіаспеціаліста постійно виникають проблемні ситуації, що потребують термінового аналізу, пошуку можливих шляхів виходу з них та відповідного реагування. Формування навичок щодо здійснення цієї діяльності відбувається в кур-

сантів у процесі навчання в льотному навчальному закладі та потребує від них підвищеної самостійності та навчальної вмотивованості.

Ефективність самостійної роботи значною мірою визначається готовністю курсанта до її здійснення та сприяє поліпшенню його уваги, пам'яті, оновленню та поповненню знань, розвитку вмінь і навичок, самоконтролю та самооцінці власних дій тощо. З огляду на зазначене, на етапі професійної підготовки майбутнього спеціаліста в авіаційній сфері вирішальну роль відіграє самостійна робота курсанта в процесі вивчення базових дисциплін.

Вчені вважають, що успішність студентів залежить в основному від розвитку професійної мотивації під час навчання, а не тільки від природних здібностей. При наявності інтересу до конкретної сфери діяльності, в нашому випадку до професії авіаційної сфери, недостатній рівень знань на початковому етапі навчання може компенсуватися високим рівнем організації самостійної роботи, що призведе до більш пізнього усвідомлення значущості професії та ролі вивчення фундаментальних та спеціальних дисциплін у ній.

Проблему самостійної роботи студентів розглядали В.В. Бедь, В.К. Буряк, Б.П. Єсіпов, А.О. Клочко, А.О. Малишев, П.І. Підкасистий, В.О. Сластьонін, І.М. Шимко та ін. Ними розглянуто наукові та методичні засади самостійної роботи, різноманітні її аспекти. Проте, сьогодні залишається актуальним питання ролі та місця самостійної роботи курсантів у процесі підготовки до їх майбутньої професійної діяльності.

Метою статті є розкриття ролі та місця самостійної роботи курсантів в льотному навчальному закладі як компонента готовності до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Застосування самостійної роботи в процесі навчання в льотному навчальному закладі покликано необхідністю

навчити курсантів вчитися, аналізувати та узагальнювати отриману інформацію, самостійно приймати рішення, перевіряти їх правильність, сформувати високу культуру розумової праці тощо.

Готовність курсанта до професійної діяльності розглядається як багатоконпонентна та динамічна структура, в якій самостійна робота виступає в єдності з пізнавальною діяльністю, мотиваційним та оціннісним компонентами.

Самостійна робота має передбачати удосконалення як у професійному, так і загальнокультурному розвитку. Метою самостійної роботи курсанта можуть бути компенсація недоліків базової освіти, адаптація до нових знань, до професійної культури, розвиток творчого потенціалу.

Наразі існують різноманітні трактування поняття «самостійна робота студентів», що свідчить про наявність розбіжностей у розумінні сутності самостійної роботи студентів.

Згідно з Клочко А.О. [7] під самостійною навчальною діяльністю вважаються різноманітні види індивідуальної та колективної навчальної діяльності, яка здійснюється на навчальних або позакласних заняттях за завданнями вчителя під його керуванням, однак, без його безпосередньої участі. Реалізація цих настанов вимагає від особистості, яка навчається, активної розумової діяльності, самостійного виконання різних пізнавальних завдань, застосування раніше засвоєних знань на основі педагогічного керівництва.

П.І. Підкасистий [5] розуміє під самостійною роботою такий засіб навчання, який:

- у кожній конкретній ситуації засвоєння відповідає конкретній дидактичній меті й завданню;
- формує на кожному етапі просування від незнання до знання необхідний обсяг знань, умінь і навичок для розв'язання певного класу пізнавальних завдань і просування від

нижчих до вищих рівнів розумової діяльності;

- виробляє в учнів психологічну установку на самостійне систематичне поповнення своїх знань і вироблення вмінь орієнтуватися в потоці наукової й політичної інформації при вирішенні нових пізнавальних завдань;
- є важливою умовою самоорганізації та самодисципліни тих, хто навчається, при оволодінні ними методами пізнавальної діяльності;
- є важливим знаряддям педагогічного керівництва й управління самостійною пізнавальною діяльністю учнів у процесі навчання.

Згідно з В.М. Андрєєвою [1] самостійна робота визначається як форма навчально-виховного процесу, що охоплює позааудиторну й аудиторну діяльність, будь-який вид самостійної навчальної чи комунікативної діяльності, що виконується в режимі взаємоконтролю, самоконтролю чи віддаленого за часом контролю викладача.

В.О. Сластьонін [10] вважає, що оволодіння навичками самостійної роботи й уміннями раціональної організації навчальної роботи свідчить про сформованість культури розумової праці, що включає культуру мислення, що проявляється в уміннях аналізу та синтезу, порівняння та класифікації, абстрагування й узагальнення, «переносу» отриманих знань та прийомів розумової діяльності до різноманітних нових умов; стійкий пізнавальний інтерес, вміння та навички творчого рішення пізнавальних задач, уміння зосередитися на головних, найбільш важливих на даний момент проблемах; раціональні прийоми та методи самостійної роботи з здобуття знань, досконале володіння усним мовленням і письмом; гігієну розумової праці та її педагогічно цілеспрямовану організацію, уміння розумно використовувати свій час, витратити фізичні та духовні сили.

Незважаючи на неоднозначні позиції у визначенні самостійної роботи,

В.К. Буряком [2] виділено такі провідні ознаки самостійної роботи студентів:

- наявність завдання;
- відсутність безпосередньої участі викладача у виконанні завдання;
- наявність спеціально відведеного часу;
- опосередковане управління викладачем пізнавальною діяльністю студентів.

Також зазначеним автором визначено, що самостійна робота виконується без безпосередньої участі викладача; у процесі роботи проявляються самостійність, активність, які підвищують самоорганізованість та самоконтроль.

В.М. Король та О.П. Савченко [4] виділяють такі функції самостійної роботи, як одного з видів навчально-пізнавальної діяльності студента:

- навчальна – опрацювання першоджерел, що сприяє більш глибокому осмисленню вже засвоєної суми знань;
- пізнавальна – опанування нової суми знань, розширення меж світогляду;
- коригувальна – осмислення новітніх теорій, концепцій, категорій, підходів до визначення сутності відомих понять, напрямів розвитку науки тощо;
- стимулювальна – організація самостійної роботи таким чином, що студент отримує задоволення від результатів пізнавальної діяльності;
- виховна – формування таких якостей, як воля, цілеспрямованість, відповідальність, дисциплінованість;
- розвивальна – розвиток самостійності, творчості, дослідницьких умінь особистості.

Разом з тим, О.В. Діордіященко [9] виділяє такі основні функції самостійної роботи студентів:

- виховна, що спрямована на розвиток самостійності як риси особистості й стереотипу пізнання;
- навчальна, яка полягає у набутті вмінь і практичних навичок, техні-

ки їх самостійного оновлення, творчого застосування;

- освітня, що передбачає здобуття студентами загальноосвітніх професійних умінь, знань та навичок на основі системи пізнавальних завдань, детермінованих дидактичними вимогами;
- коригувальна, що передбачає власне коригування своєї діяльності;
- прогностична, яка полягає в оцінюванні можливого результату, виконання завдання, реалізація ранньої професіоналізації навчання;
- аналітична, що передбачає аналіз інформації про результативність самостійної роботи студентів на завершальному етапі.

О.П. Бесклінська [8] розглядає такі види самостійної роботи, як аудиторну та позааудиторну. В основному самостійна робота виконується до або після занять і, як правило, є позааудиторною. Позааудиторна самостійна робота виконується студентом вдома, в бібліотеці тощо, важко піддається контролю і систематизації, хоча й є найважливішим показником рівня його самостійності. На жаль, дуже часто викладачі незадоволені якістю підготовки студентів до занять, що свідчить про несформованість у багатьох студентів умінь навчатися самостійно, в умовах відсутності безпосереднього контролю з боку викладача.

Позааудиторна самостійна робота буде результативною після приведення її в систему цілей і задач аудиторної самостійної роботи, яка повинна стати своєрідним тренінгом, що готує студентів до позааудиторної самостійної роботи; основною метою аудиторної роботи повинно стати формування психологічної установки на необхідність самостійного придбання знань, крім тих, які дає викладач, і створення реальних умов для навчання студентів навичкам самостійної навчальної діяльності.

Аудиторна самостійна робота тісно пов'язана з професійною підготовкою студентів, оскільки вона передбачає

створення умов для поетапного ослаблення контролю з боку викладача за діяльністю студентів безпосередньо на занятті та передачі викладачем більшої своїх функцій студентам.

Самостійна робота має певні відмінності від навчально-пізнавальної діяльності в цілому. Здійснення самостійної роботи може відбуватися різними шляхами, але вона планується та контролюється викладачем. Найбільш простий, проте найменш ефективний спосіб полягає в самостійному пошуку курсантами способів і прийомів обробки навчальної інформації та організації власної навчальної діяльності. Найбільш дієвий спосіб розвитку вмінь та навичок полягає в спільній діяльності викладача і курсанта, під його безпосереднім керівництвом, коли здійснюються ліквідації прогалин у знаннях курсантів, демонстрація необхідних прийомів роботи, обговорення альтернативних способів виконання навчального завдання, використання навчально-методичного забезпечення, контроль за виконанням завдань тощо.

Самостійна робота курсантів у процесі професійної підготовки спрямована на поглиблення та розширення знань, формування пізнавального інтересу, пізнавальних здібностей тощо; має вирішальне значення для розвитку самостійності як важливої риси особистості спеціаліста; виробляє розумові вміння й операції. Самостійність у здобутті знань передбачає оволодіння складними вміннями й навичками бачити зміст та мету роботи, вміння здійснювати пошук нових підходів до питань, що вирішуються, здатність до творчості.

Окрім того, в самостійній роботі майбутнього спеціаліста авіаційної сфери можна виділити два аспекти – професійний і особистісний. Професійний спрямований на вирішення завдань, пов'язаних з авіаційною діяльністю, а особистісний охоплює коло інтересів і захоплень, що перебувають за її межами, але достатньо важливі та

впливові на розвиток професіоналізму курсанта.

Разом з тим, в умовах сучасної реформи освіти важливого значення набуває роль самостійної роботи в процесі як теоретичної, так і фізичної та тренажерної підготовки курсантів льотних навчальних закладів, що значно покращує ефективність становлення їхньої готовності до майбутньої професійної діяльності.

Таким чином, ми погоджуємось з тим, що самостійна робота – це організована та контрольована самим курсантом, відповідно до його внутрішніх пізнавальних мотивів, навчальна діяльність, що здійснюється ним у більш зручний, раціональний, на його погляд, час на основі позааудиторного опосередкованого системного управління цією діяльністю викладачем. Також, вона є методом безперервного навчання та одночасно засіб індивідуалізації процесу навчання у вигляді фронтальної, групової та індивідуальної навчальної діяльності, яка може виконуватися як в аудиторії, так і в позааудиторний час, і в основу якої покладена взаємодія викладача та студента, що має партнерський та па-

ритетний характер, котрій притаманна висока активність перебігу пізнавальних процесів, яка слугує засобом підвищення ефективності процесу навчання та підготовки студентів до самостійного поповнення своїх знань протягом життя.

Висновки. З огляду на вищезазначене, можемо зробити висновок, що самостійна робота курсантів є однією з основних форм навчання в льотних навчальних закладах, оскільки вона формує в курсантів необхідні вміння вчитися. Проте, зазначена робота необхідна не тільки для оволодіння змістом певної дисципліни, а й для формування відповідальності, самостійного вирішення порушених питань, пошуку конструктивних рішень й виходу з проблемних ситуацій тощо. Крім того, в процесі самостійної роботи курсантами опановуються навички навчальної, наукової та професійної діяльності. Вона входить до структури готовності курсанта до професійної діяльності поруч з такими компонентами як мотивація, пізнавальний інтерес, оціннісний компонент і відіграє провідну роль у становленні майбутнього спеціаліста авіаційної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреева В. М. Методика активизации самостоятельной работы студентов ускоренного обучения / Вера Михайловна Андреева // Организация самостоятельной работы в процессе изучения общественных наук. – Вып. 6. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1989. – С. 24-28.
2. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів [Текст]: / Володимир Буряк // Вища школа. – 2001. – № 4-5. – С. 48-52.
3. Єсінов Б.П. Самостійна робота учнів на уроках [Текст]: навч. посібник/ Борис Петрович Єсінов. – М.: Навч. пед. гіз., 1980. – 112 с.
4. Король В. М. Самостійна робота студентів університету як складова підготовки майбутнього фахівця. Організація самостійної роботи студентів / В. М. Король, О. П. Савченко; заг. ред. В. М. Король, В. П. Мусієнко, Н. Т. Токова. – Черкаси: Вид-во ЧДУ, 2003. – С. 9-29.
5. Пидкасистый П. И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов. Учебное пособие / Павел Иванович Пидкасистый. – М.: Педагог. Общ-во России, 2004.-112с.

6. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении: Теоретико-экспериментальное исследование / Павел Иванович Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
7. Самоосвітня діяльність вчителя як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / Клочко А.О. // Режим доступу до журн.: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vipusku/3/statti/2klochko/klochko.htm>
8. 8. Самостійна робота з математичних дисциплін як чинник підвищення якості навчального процесу [Електронний ресурс] / Бесклінська О.П. // Режим доступу до журн.: <http://mathsciences.at.ua/index/0-16>
9. Самостійна робота студентів у ВНЗ [Електронний ресурс] / Діордіяченко О. В. // Режим доступу до журн.: http://www.rusnauka.com/ONG_2006/Pedagogica/17894.doc.htm
10. Сластенин В.А. Педагогика. Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; Под ред. В.А. Сластенина. - М.: Издательский центр "Академия", 2002. - 576 с.